

Веремчук Олена Володимирівна

*старший викладач кафедри документальних комунікацій
Рівненський державний гуманітарний університет*

Веремчук Елена Владимировна

*старший преподаватель кафедры документальной коммуникации
Ровенский государственный гуманитарный университет*

Veremchuk E. V.

*senior lecturer of documentary communications
Rivne State Humanitarian University*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ ДОКУМЕНТОВЕДОВ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

FEATURES OF FORMATION OF PROFESSIONAL CULTURE THE FUTURE OF DOCUMENTATION EXPERTS IN HIGHER EDUCATION

Анотація. У запропонованій статті представлено авторську позицію щодо змісту професійної культури документознавця та особливостей її формування під час професійної підготовки. Обґрунтовано необхідність вдосконалення процесу формування професійної культури майбутніх документознавців у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: професійна культура, професійна культура документознавця, професійна підготовка майбутніх документознавців, формування професійної культури майбутніх документознавців.

Аннотация. В предлагаемой статье представлена позиция автора относительно содержания профессиональной культуры документоведа и особенностей ее формирования в процессе профессиональной подготовки в вузе. Обоснована необходимость формирования профессиональной культуры документоведов в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: профессиональная культура, профессиональная культура документоведа, профессиональная подготовка документоведов, формирование профессиональной культуры будущих документоведов.

Summary. In the proposed article the author's position is submitted by in the content of professional culture of a documentation expert and peculiarities of the formation of professional culture of a documentation expert in the course of professional training in the higher educational establishment. The author grounds the necessity of formation of professional culture of the future of documentation experts in higher educational institutions.

Keywords: professional culture, professional culture of a documentation expert, training of documentation, pedagogical conditions, formation of professional culture the future of documentation experts.

На сучасному етапі розвитку вищої освіти актуалізується потреба в культуровідповідній освіті, що зумовлює важливість проблеми формування професійної культури майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах.

У зв'язку з цим набувають актуальності дослідження, присвячені аналізу проблеми професійної культури (М. Ананченко, Д. Аврамов, Л. Богданова, К. Бурлаков, Н. Гончарова, С. Ісаєнко, В. Ковальчук, С. Макарова, А. Новиков, К. Островський, О. Радкевич) та виявлення її особливостей у представників різ-

них галузей трудової діяльності: учителів (Т. Іванова, Г. Михалін, І. Пальшкова, М. Пічкур, Я. Черньонков), військовослужбовців (С. Климова, Т. Щеголева), соціальних працівників (Г. Золотова, О. Повіданчик), працівників органів внутрішніх справ (В. Безбородий, І. Михайличенко), юристів (Д. Калинкін, С. Сливка), організаторів театральнo-концертної діяльності (С. Рибін), менеджерів (І. Герасимова, А. Іванова, Н. Піроженко, Ю. Ситникова), лікарів (А. Агаркова, А. Васюк, А. Грандо, О. Денисова, В. Дуброва, А. Іванюшкін, М. Кисельов, Ю. Кундієв, Т. Мишат-

кіна, Б. Ясько), фахівців з питань захисту інформації (А. Зюзько), соціальних працівників (В. Гусак, Г. Золотова, Н. Капська, О. Повіданчик) тощо.

Та незважаючи на досить широке висвітлення проблеми професійної культури у наукових працях, недостатнім є обсяг досліджень, в яких здійснено теоретичний аналіз феномену професійної культури майбутніх документознавців, обґрунтовано оптимальні педагогічні умови її формування у вищих навчальних закладах.

Тому метою нашої статті ми обрали висвітлення особливостей формування професійної культури майбутніх документознавців у вищих навчальних закладах та визначення шляхів удосконалення зазначеного процесу.

З огляду на відсутність у науковому обігу трактування поняття «професійна культура документознавця», нами був проведений аналіз літературних джерел стосовно сутності феномена «професійна культура», який дав змогу зробити такі узагальнення:

1) професійна культура є типом культури, що виник внаслідок соціальної стратифікації, розвивається у ході матеріального та духовного прогресу суспільства, професійної групи і має можливості для відтворення в досвіді особистості, отже, для формування як професійної культури особистості;

2) професійна культура особистості здебільшого розглядається у контексті особистісного культурного розвитку і в цьому сенсі:

- є складовою загальної культури особистості;
- тлумачиться у площині досягнення загального рівня освіченості особистості, тобто рівня оволодіння нею науковими знаннями та визначеності стосовно змісту світогляду;
- є особистісним досягненням, що характеризується певним рівнем сформованості професійно значущих знань, навичок, умінь, якостей особистості;
- трактується в аспекті духовних досягнень особистості, зокрема її моральності, відображеної в цінностях (передусім професійних), у ставленні до обраної професії та до себе як до фахівця певної галузі;
- виявляється у професійній діяльності, забезпечує її ефективність та результативність і тому є зумовленою рівнем засвоєння фахівцем професійного досвіду та його кваліфікацією;
- необхідним елементом професійної культури є творчі здатності фахівця, які дають йому змогу удосконалити свою діяльність, вносити в неї нове й оригінальне і завдяки цьому досягати високих результатів.

Викладене уможливує висновок, що професійна культура є складовою загальносуспільної культури

і функціонує на двох рівнях: об'єктивному (транслокальному) — на рівні певної професійної групи та суб'єктивному (локальному) — на рівні окремої особистості, яка входить до цієї групи і виконує професійну діяльність. Оволодіння особистістю професійною культурою стає можливим за умови її інтенсивного і всебічного розвитку, в ході якого відбувається вдосконалення особистісних якостей, прийняття системи цінностей (передусім духовних), вироблених суспільством і певною професійною групою, утворення соціальної картини світу, в якій визначено місце обраної професійної діяльності. Результатом такого розвитку є усвідомлення значущості професії та свого професійного обов'язку, якісне виконання професійної діяльності, привнесення в неї творчого початку, отримання високих результатів.

Відповідно отримуємо підстави вважати, що категорія «професійна культура» є багатоаспектною, оскільки характеризує водночас ступінь оволодіння особистістю специфічним видом професійної діяльності, рівень її професійного становлення, особливості перебігу професійної діяльності, спосіб реалізації сутнісних сил і творчих здібностей у ході професійної діяльності.

Процес та результати формування цього феномена в особистісному контексті залежать від рівня сформованості загальної культури, яка завжди буде позначатися на якості та результативності такої діяльності. У цьому співвідношенні загальна культура є тим базовим утворенням, що визначає основний зміст професійної культури та культурні засади діяльності в межах професії. Водночас професійна культура наповнюється конкретним змістом залежно від особливостей тієї чи іншої професійної діяльності.

Відтак бачиться можливими конкретизувати зміст поняття «професійна культура майбутнього документознавця» з допомогою аналізу специфіки його майбутньої професійної діяльності, різні аспекти якої вивчають В. Бездрабко, Н. Гайсинюк, С. Дубова, Г. Малик, О. Матвієнко, Н. Назаренко, Ю. Палеха, Ю. Романишин, Л. Філіпова, О. Янчишин.

Важливо підкреслити, що становлення майбутнього документознавця як суб'єкта професійної діяльності супроводжується, на наш погляд, взаємодією зовнішніх і внутрішніх факторів (мотивів, мотивів-цілей, цілей-результатів) і містить в собі елементи творчості. Результатом такого становлення є готовність діяти в межах професії, ознаками якої є передусім позитивне ставлення до своєї праці, оволодіння системою професійно значущих знань, умінь та навичок, розвиток професійного мислення, сформованість професійних здібностей та професійно значущих особистісних якостей, визначеність мотивів, багатство ціннісної сфери особистості.

Узагальнюючи викладене, пропонуємо трактувати сутність професійної культури документознавця як інтегрований результат особистісного розвитку щодо сформованості загальної ерудиції та професійно необхідних знань, розумових і творчих потенціалів, ціннісного осягнення й практичного оволодіння професією, що уможлиблює усвідомлене, цілеспрямоване та відповідне вимогам професії виконання інформаційно-технологічної, документно-комунікаційної, інформаційно-аналітичної, інформаційно-управлінської діяльності, забезпечення процесів документування, а також спрямованості на особистісне самовдосконалення з метою забезпечення професійного зростання [3].

Розглядаючи шляхи формування професійної культури майбутніх документознавців, ми погоджуємось з думкою В. Гусака, який особливо підкреслює необхідність гармонійної організації освітнього середовища вищого навчального закладу, яке б сприяло удосконаленню особистості студента, його мотивації щодо саморозвитку професійної культури через фасилітацію процесів усвідомленого активного професійно спрямованого навчання. Це, на думку дослідника, передбачає комплексне використання інноваційних педагогічних технологій та інтерактивних методів навчання на засадах особистісно-орієнтованого підходу, що забезпечує суб'єкт-суб'єктну взаємодію викладача і студента, уможлиблює створення позитивного психологічного клімату на основі взаємодопомоги, взаємопідтримки та співтворчості [2, с. 71].

Обґрунтовуючи необхідність формування професійної культури майбутніх документознавців, цілком слушною є висловлена думка О. Хмельницької, яка підкреслює той факт, що у розгляді можливостей успішної реалізації такого процесу дослідники здебільшого спрямовують увагу на розширення обсягу необхідних знань, зосередженого у змісті освіти. Водночас варто погодитися з дослідницею, що відносно невисокий рівень професійної культури випускників вищих навчальних закладів зумовлений передусім недостатнім рівнем їхньої практичної підготовки [4, с. 164]. Відтак формування професійної культури має забезпечуватися як теоретичною, так і практичною підготовкою, базуватися на міждисциплінарних, інтегрованих вимогах до результату освітньої діяльності [1].

Проте у практиці вищих навчальних закладів проблема формування професійної культури майбутніх фахівців нерідко залишається у числі другорядних завдань професійної підготовки. Наш висновок підтверджений результатами дослідження особливостей формування професійної культури майбутніх документознавців у вищих навчальних закладах, у ході якого вивчалися: зміст професійної підготовки май-

бутніх документознавців в аспекті формування професійної культури та особливості діяльності викладачів вищих навчальних закладів в напрямі формування професійної культури майбутніх документознавців.

Для цього був проведений аналіз документів вищих навчальних закладів, в яких окреслено зміст навчання майбутніх документознавців (освітньо-кваліфікаційних характеристик, освітньо-професійних програм, навчальних планів, комплексів навчально-методичного забезпечення дисциплін та інших документів навчальних закладів), зміст виховної роботи у цих навчальних закладах (плани виховної роботи). Також були застосовані методи анкетування і бесіди, що призначалися для з'ясування особливостей реалізації досліджуваної проблеми викладачами вищих навчальних закладів.

Аналіз змісту освітньо-кваліфікаційних характеристик та освітньо-професійних програм дав змогу констатувати присутність в них завдань, котрі стосувалися формування професійної культури передусім у контексті вироблення системи здатностей та умінь, необхідних для виконання основних напрямів майбутньої професійної діяльності (інформаційно-аналітичної, науково-дослідної, організаційно-розпорядчої, діловодської, управлінської, референтської, кадрової, консультаційної), а також набуття досвіду з маркетингової, рекламної, науково-контрольної, бібліотечно-бібліографічної діяльності та діяльності, пов'язаної з питаннями зв'язків з громадськістю, інтелектуальної власності.

Зокрема було з'ясовано, що зміст умінь, окреслених у цих документах, зумовлюється необхідністю виконання майбутніми документознавцями функцій координації внутрішньої управлінської діяльності між керівником та підприємством (установою, організацією): організації та регулюванні діяльності керівника, підготовки проектів рішень, прийняття оперативних рішень; аналітико-синтетичної переробки інформації, доборі та опрацюванні інформації для керівника, підготовці спеціальної інформації (розпорядчої, адміністративної, комерційної та ін.); розв'язання стереотипних, діагностичних, прогностичних завдань з документознавства та інформаційної діяльності, ведення встановленої документації; виробництва та розповсюдження інформації з допомогою документно-інформаційних систем.

Водночас в освітньо-кваліфікаційних характеристиках фахівця було констатовано присутність завдань щодо формування системи умінь, які б забезпечували виконання зазначених функцій: складання ділових документів; володіння методикою інформаційно-аналітичного дослідження; підготовка інформаційних матеріалів для засобів масової інформації;

рецензування текстів; розроблення раціональних моделей діяльності інформаційних служб; здійснення моніторингу інформаційного середовища установи та потоків документів; впровадження раціональної методики інформаційного забезпечення; визначення ефективності управлінських рішень; упровадження нових інформаційних технологій тощо.

У ході вивчення навчальних планів підготовки майбутніх документознавців було виявлено перелік дисциплін, у змісті яких були наявні питання, які розкривали окремі сторони професійної культури: забезпечували розширення професійного тезаурусу та набуття професійних умінь і навичок.

Аналіз змісту дисциплін дав змогу виокремити такі з них, які були безпосередньо зорієнтовані на формування професійної культури студентів, проте в досить вузьких аспектах осягнення сутності професійної моралі документознавця та засвоєння моральних норм, приписів і правил, які регламентують професійну діяльність у документознавчій сфері (професійна етика), передбачають підвищення компетентності студентів стосовно ділового спілкування (етика і психологія ділового спілкування).

Таким чином, досліджувана проблема хоча й відображена у змісті навчання майбутніх документознавців, проте таке відображення виявилось опосередкованим і не мало системного характеру, оскільки:

- викладання дисциплін спрямовувалося переважно на засвоєння теоретичних знань, вироблення дослідницьких та практичних умінь, необхідних для здійснення професійної діяльності документознавця;
- питання, які стосувалися тих чи інших аспектів професійної культури розглядалися в контексті конкретних навчальних дисциплін і не узагальнювалися, не інтегрувалися в єдине ціле;
- в окресленому комплексі дисциплін було відсутнє питання стосовно сутності професійної культури документознавця.

З'ясовані обставини стосовно змістового наповнення навчання не сприяли, на наш погляд, всебічному осягненню майбутніми документознавцями сутності феномена професійної культури, його значущості для особистості і суспільства.

У результаті вивчення документів, які визначали зміст виховання студентів (виховних концепцій, планів виховної роботи вищих навчальних закладів) було встановлено, що завдання з формування професійної культури висвітлені в них переважно у контексті загальнокультурного, зокрема духовного розвитку особистості студента. Окремі завдання щодо формування професійної культури було виявлено у змісті трудового виховання студентів — вони стосувалися формування моральних якостей працівника,

свідомого творчого ставлення до праці, вироблення уміння працювати з людьми та виховання культури спілкування, набуття трудових умінь та практичних навичок у сфері професійної діяльності. Проте безпосередньої згадки про професійну культуру і шляхи її формування в проаналізованих документах також не виявлено.

Аналогічними особливостями визначалися і концепції виховання студентів, розроблені в межах факультетів, які здійснюють підготовку майбутніх документознавців. Так, в положеннях концепції виховання студентів підкреслено її спрямованість на розв'язання завдань виховання професіоналів: розвиток творчих та інтелектуальних здібностей, набуття трудових умінь і практичних навичок у сфері професійної діяльності, вироблення творчих підходів до розв'язання професійно значущих проблем.

Окремі завдання відносно формування професійної культури майбутніх документознавців були наявні і в планах виховної роботи факультетів та кафедр вищих навчальних закладів. Проте вони окреслювалися або надто узагальнено (наприклад, «Сприяти формуванню професійної культури студентів»), або вирізнялися вузькістю підходів (наприклад, «Формувати позитивне ставлення до майбутньої професії», «Формувати повагу до майбутньої професії»).

Певні питання стосовно формування професійної культури майбутніх документознавців були зафіксовані в індивідуальних планах педагогічних працівників, які здебільшого планували виховні заходи (бесіди, дискусії, екскурсії), спрямовані на формування її окремих аспектів (наприклад, на усвідомлення студентами значущості діяльності документознавця в умовах інформатизації суспільства, виховання відповідальності за результати діяльності, вивчення моральних вимог до діяльності документознавця тощо).

Як бачимо, проблема формування професійної культури отримала певне загальне відображення у змісті навчання і виховання майбутніх документознавців. Однак питання стосовно цієї проблеми були презентовані в ньому недостатньо чітко і дещо фрагментарно. Отримані результати були підставою для припущення про відсутність системи у формуванні професійної культури майбутніх документознавців у вищих навчальних закладах.

Оскільки під час дослідження було виявлено спроби викладачів розв'язати ті чи інші аспекти проблеми формування професійної культури, ми звернулися до них з питанням «Що, на Вашу думку, сприяє формуванню професійної культури майбутніх документознавців у вищих навчальних закладах?» і отримали перелік позитивних факторів впливу на успішність реалізації цієї сторони професійної підготовки. Після

ранжування відповідей було складено перелік позитивних факторів впливу в такій послідовності:

- 1) увага до питання формування професійної культури з боку випускових кафедр;
- 2) достатнє методичне забезпечення навчальних дисциплін;
- 3) збільшення обсягу наукової і навчальної літератури, що дає змогу вдосконалити зміст навчання та ознайомитися з питанням щодо формування професійної культури майбутніх документознавців;
- 4) розширення числа баз практики, що уможливає підвищення рівня практичної підготовки майбутніх документознавців.

Аналогічно було проведено ранжування відповідей на питання «Що, на Вашу думку, перешкоджає формуванню професійної культури майбутніх документознавців у вищих навчальних закладах?». У результаті було виявлено такий перелік негативних факторів:

- 1) завантаженість викладачів викладанням навчальних дисциплін;
- 2) відсутність достатнього досвіду з формування професійної культури документознавців;
- 3) відсутність єдиного плану з формування професійної культури майбутніх документознавців;
- 4) відсутність у вищому навчальному закладі системи формування професійної культури майбутніх документознавців;
- 5) відсутність організатора (ініціатора) щодо формування професійної культури майбутніх документознавців.

У контексті цих зауважень було запропоновано сформуванню пропозиції стосовно подальшого покращення стану досліджуваної проблеми. У своїх відповідях опитувані вказували на перспективність таких заходів, як забезпечення організації такого процесу з боку адміністрації вищого навчального закладу, проведення спеціальних науково-методичних семінарів, тренінгів з питання формування професійної культури, активізації наукових досліджень щодо цього питання.

Підводячи підсумки проведеного опитування, маємо підстави констатувати недостатню готовність викладачів вищих навчальних закладів до формування професійної культури майбутніх документознавців. Такий стан зумовлений низкою чинників, а саме: нерідко недостатньо глибокою обізнаністю з означеною проблемою, низькою мотивацією стосовно необхідності особистісного внеску в розв'язання проблеми, відсутністю чіткості в постановці цілей і завдань стосовно її розв'язання, певною обмеженістю досвіду

з формування професійної культури, наявністю об'єктивних факторів, які перешкоджають ефективній реалізації цього напрямку професійної підготовки.

У цілому проведене дослідження стосовно особливостей формування професійної культури майбутніх документознавців у вищих навчальних закладах дало змогу стверджувати, що хоча в змісті їхньої професійної підготовки присутній культурологічний компонент, проте досліджувана проблема дістала в ньому лише часткове відображення.

Отже, зважаючи на зазначені обставини, а також на відсутність у вищих навчальних закладах системи у плануванні та здійсненні навчально-виховної роботи з формування професійної культури майбутніх документознавців, відсутність достатнього досвіду та вмотивованості викладачів відносно такої роботи, проблематичним бачиться досягнення високих результатів у реалізації досліджуваного напрямку професійної підготовки.

Відповідно є необхідність вдосконалення процесу формування професійної культури майбутніх документознавців у вищих навчальних закладах. На наш погляд, підвищенню результативності цього процесу можуть сприяти педагогічні умови, які забезпечують реалізацію особистісно орієнтованого, суб'єктного, культурологічного, аксіологічного, практико орієнтованого та системного підходів, що уможливить дотримання усіма його учасниками особистісно рівноправних позицій, утвердження пріоритету суб'єктно-сміслового навчання, культурний саморозвиток та самовизначення майбутніх документознавців у світі культурних цінностей, їх залучення до предметно-практичної діяльності.

Відповідно до цих методологічних засад доцільними бачаться такі педагогічні умови формування професійної культури майбутніх документознавців, як:

- 1) збагачення та аксіологізація змісту професійної підготовки щодо професійної діяльності та професійної культури документознавця;
- 2) забезпечення полісуб'єктної взаємодії між учасниками навчально-виховного процесу на засадах суб'єкт-суб'єктної співактивності;
- 3) забезпечення функціональної повноти процесу формування професійної культури майбутніх документознавців шляхом збагачення традиційних форм і методів навчання і виховання нетрадиційними (активними, генетико-моделюючими) різновидами.

При цьому слід зауважити, що оскільки зазначені педагогічні умови доповнюють та уточнюють одна одну, їх упровадження має відбуватися у взаємозв'язку й одночасно.

Література

1. Власенко О. Роль освіти і культури у формуванні професійної особистості / О. Власенко // Формування загальнокультурної компетентності майбутніх фахівців: зб. наук. пр. молодих науковців / за ред. О.І. Березюк, О.М. Власенко. — Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. — С. 2–21.
2. Гусак В.М. Шляхи формування професійної культури майбутніх соціальних працівників в умовах університету / В.М. Гусак // Наукові праці. Сер.: Педагогіка. — 2010. — Т. 136. — Вип. 123. — С. 69–73.
3. Попчук О.В. Професійна культура документознавця: сутність феномена / О.В. Попчук // Педагогіка і психологія професійної освіти: наук.-метод. журнал. — Л.: Вид-во Львівської політехніки, 2013. — № 1. — С. 128–134.
4. Хмельницька О.І. Актуальні проблеми формування професійної культури студентів гуманітарних факультетів / О.І. Хмельницька // Духовність особистості: методологія, теорія, практика. — 2011. — № 6 (47). — С. 162–168.